

УДК 796.032

Ващенко І.М.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛЕЙБОЛУ В УКРАЇНІ

В статті розглядаються історичні факти впровадження, поширення і розвитку волейболу в Україні. Наводяться данні, пов'язані із затвердженням правил гри. Надається інформація про клуби і команди, які приймали участь різного рангу змагань з часів започаткування волейболу в Україні до сьогодні.

Ключові слова: волейбол, правила гри, технічні і тактичні дії, чоловічі і жіночі команди.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень. Волейбол у нашій країні є одним з наймасовіших засобів фізичного виховання. Великий вибір фізичних вправ і методів їх застосування, що складають зміст волейболу, дозволяє цілеспрямовано впливати на розвиток усіх основних функцій організму залежно від рухових можливостей тих, хто ним займається. Значний діапазон використання засобів і методів волейболу робить його доступним для людей різного віку, роду діяльності й фізичної підготовленості [2, 4].

Волейбол є однією з основних частин змісту уроків фізичної культури і факультативних занять, фізкультурно-оздоровчих заходів і спортивних розваг в режимі дня, позакласної роботи з фізичного виховання дітей і молоді [5]. Окрім головних завдань, передбачених фізичним вихованням, волейбол виховує такі фізичні якості, як спритність, силу, швидкість, витривалість, гнучкість, формує правильну поставу [2, 8].

Заняття волейболом сприяють формуванню рухової функції, всебічному гармонійному розвитку рухового апарату й усіх систем організму, вихованню свідомого ставлення до фізичних занять, формуванню здорової особистості. За його допомогою найбільш успішно вирішуються завдання гармонійного фізичного розвитку, оскільки в його розпорядженні є найрізноманітніші вправи, що сприятливо діють на різні відділи рухового апарату, на всі м'язові групи людини, виховуючи, при цьому, свідоме ставлення до фізичних занять, формуючи здорову особистість. Окрім головних завдань, передбачених фізичним вихованням, знання історії виникнення того чи іншого виду спорту доречні в процесі фізичної підготовки.

Державна програма розвитку освіти України в ХХІ столітті передбачає стратегічні завдання підготовки вчителів для формування освічених, з творчими здібностями учнів, становлення їхнього фізичного і психічного здоров'я, удосконалення готовності до повноцінного життя, активної професійної діяльності та захисту Батьківщини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема статті відповідає напрямку наукової програми кафедри фізичного виховання, яка входить до зведеного плану науково-дослідної роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка "Методичні засади професійної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання до формування здорового способу життя сучасної молоді" (державний реєстраційний номер 0110U000020 від 29.01.2010 р.)

Мета дослідження. Здійснити теоретичне узагальнення історичних фактів виникнення і розвитку волейболу в Україні.

Виклад матеріалу. Український волейбол зароджувався у м. Харкові у жовтні 1925 р. З м. Москви правила гри, волейбольні м'яч і сітку привіз директор науково-дослідного інституту фізичної культури Блях В.А. Він випадково потрапив на цю гру й не на жарт зацікавився таким дійством та вирішив організувати заняття волейболом в Харкові. Професора підтримали його колеги і учні. За кілька днів у місті було зведено перші волейбольні майданчики. Почалися масові змагання, які, власне, і поклали початок розвитку волейболу в Україні.

Правила були затверджені у січні 1925 р. секцією спортивних ігор Московської ради фізкультури [6]. Вона розробила і затвердила перші в СРСР а отже і в нашій країні правила з волейболу:

1. Майданчики 18х9 м (мінімальна – 12х6 м), а для гри жіночих команд – 15х7, 5 м.
2. Місце подачі – квадрат 1х1 м, примикає до правої частини лицьової лінії.
3. У закритому приміщенні висота стелі не нижче 4,5 м.
4. Ширина сітки – 90 см.
5. М'яч в окружності 66-69 см, вага 275-285 г.
6. Висота сітки для чоловіків – 240 см, для жінок – 220 см.
7. Склад команди – шість чоловік, але не менше п'яти.
8. Гра з трьох партій, причому перед третьою партією встановлений перерва 10 хвилин.

У лютому 1926 року при Губернській раді фізкультури створюють організаційну групу з розповсюдження та розвитку цього виду спорту. Всеукраїнський спортивно-технічний комітет затвердив єдині правила. На той час у Харкові вже налічувалося близько ста команд. Створюються перші колективи в Дніпропетровську, Одесі, Києві. Першими серед тих, хто розпочав грати у волейбол і надалі

активно сприяв його розвитку, були Шелекетін Г., Єсипенко О. (одні з перших в СРСР заслужених майстрів спорту), Блях В., Блудов К., Бевз Л., Стрикунов В., Макрідін В., Брагінський С., Духовний С., Музикантський І. та ін. З року в рік популярність волейболу зростала і розповсюджувалася до інших міст України (Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Полтава, Херсон) [1, 7].

Бурхливому розповсюдженню гри сприяли товариські зустрічі українських команд з командами Москви, Ленінграда, Баку та ін. В 1927 році в Харкові розіграно першість України. У змаганнях взяли участь колективи з 11 міст. Перемогу святкували дніпропетровці. Цей турнір, висловлюючись сучасною термінологією, став доброю перевіркою сил перед стартом Всесоюзної спартакіади, яка відбулася в серпні 1928-го. У фінальному матчі українці з рахунком 2:0 переграли господарів майданчика – москвичів. Таким чином, наші гравці стали першими тріумфаторами у всесоюзних змаганнях.

Дуже велике значення для подальшого розвитку волейболу мало його включення до програми змагань Всесоюзної спартакіади 1928 р. Збірні УРСР на спартакіаді представляли чоловічі та жіночі команди м. Харкова. Переможцями серед чоловічих команд стала команда УРСР (Єлісєєв Є., Карський С., Музиканський І., Михайличенко В., Прусак Г., Соломін С., Шатоха А.), жіноча команда УРСР посіла друге місце (Воробйова М., Власова Л., Грудман А., Капустіна Н., Ніколаєва В., Сторожниченко Л., Шевцова З.). Після Всесоюзної спартакіади географія волейболу незмінно розширювалася. Виростала майстерність спортсменів інших міст України, зокрема, чоловічої команди Дніпропетровська, яка в 1931 році нанесла поразку харківчанам – лідеру українського волейболу, і вийшла у число ведучих команд. Велика увага в приділялася розвитку дитячого волейболу. Утворювалися дитячі та юнацькі колективи волейбольні [1, 7].

У тридцять років проводяться першості вищих навчальних закладів та профспілки радянських і торговельних службовців. У 1932 році з Всесоюзної секції ручних ігор була виділена секція волейболу, яка відповідала за розвиток гри в країні. У 1933 році в Дніпропетровську був проведений перший Всесоюзне волейбольне свято, з якого почався відлік чемпіонатів СРСР серед збірних команд міст. Дуже популярними в той час були міжміські матчі, які збирали величезну аудиторію, адже грали спортсмени на майданчиках під відкритим небом в місцях для відпочиваючих – в парках, скверах і т.д. Зокрема прекрасний український жіночий колектив у Харкові створив Георгій Шелекетін. У складі слобожанської чоловічої дружини відмінно діяв Олексій Єсипенко. У збірній Дніпропетровська своєю неординарною грою вирізнявся популярний на той час волейболіст Семен Великий.

Перші міжнародні зустрічі збірної СРСР були проведені в 1935 році в Москві і Ташкенті зі спортсменами з Афганістану. Зустрічі проводилися по "азіатським" правилам (9 чоловік на полі, гравці не робили переходів, рахунок у партіях вівся до 22 очок), виграли їх радянські спортсмени. Це відбулося багато в чому завдяки правильній тактиці гри. Якщо у афганців тактичний малюнок гри був обґрунтований політичними мотивами: на передній лінії були офіцери, на задній – солдати, то у нас на передній лінії, по краях грали рослі Якушев А., Алексєєв Е., а на задній чудові захисники Понамарьов А. і Гишинський В., а в центрі грав Філатов С., який володів точним і м'яким пасом.

Змагання з волейболу на відкритих майданчиках збирали велику кількість уболівальників. Серед глядачів були й іноземні туристи, захоплюватися майстерністю спортсменів і популярністю самої гри.

У перших чемпіонатах СРСР, які в 1933-1936 роках називалися "Всесоюзними волейбольними святами", чоловічі команди м. Харків і м. Дніпропетровськ (Баришніков Л., Великий С., Зігоровський І., Майзлес Л., Маховський Н., Русанов А. та ін.) поперемінно займали друге та третє місця.

Харківські волейболістки на Всесоюзних волейбольних святах вигравали друге та третє місця.

З 1938 року чемпіонати СРСР проводилися серед клубних команд та відомств. У чемпіонаті СРСР 1940 року харківська жіноча команда "Спартак" зайняла 3-тє місце. Серед тих, хто захищав спортивну честь Харківщини у ті далекі часи, слід відмітити Найман Т., Машталлер М. (перших майстрів спорту СРСР), Данілову Л., Бевз М., Маркову Н., Капустіну Н., Грудман А., Соколову О., Кухарчик Н., Воробйову М., Сторожниченко Л., Власову Л., Шевцову З. Всезагального визнання та поважання заслужив "тренер усіх тренерів" Шелекетін Георгій Іванович, один із перших заслужених майстрів спорту СРСР. Взагалі з його ім'ям тісно пов'язана вся історія волейболу довоєнних часів як гравця і одночасно тренера, як доцента кафедри спортивних ігор та автора перших методичних та наукових видань з волейболу.

У цілому, період 1925-1940 років був сприятливим у плані масового заняття населенням волейболом. У парках відпочинку багатьох міст на майданчиках за штучним освітленням тривали ігри, які часто закінчували далеко за північ.

Першим представником України у складі збірної СРСР був гравець команди "Спартак" (Київ) Пімєнов М. – чемпіон світу 1949 та 1952 років, чемпіон Європи 1950 та 1951 років. Починаючи з 1956 року до збірних команд СРСР включається все більше вихованців з українських клубів. Так вже у 1956 році у складі збірної команди СРСР, що стала бронзовим призером чемпіонату світу, було чотири представники УРСР (Закржевський А., Мондзолєвський Г., Тищенко І., Унгурс Е.).

Особливо варто відмітити виступ наших волейболістів на ХІХ Олімпійських Іграх (1968 рік, Мехіко). У складі збірної СРСР, яка стала чемпіоном Олімпійських Ігор, сім золотих нагород вибороли представники українських клубів: Поярков Ю. – капітан команди, Беляєв В., Іванов В., Лапинський Є., Матушевас В., Міхальчук В., Терещук Б. І коли зважати, що у команді були ще два вихованця

українських тренерів, два одесита – Мондзолевський Г. та Сибіряков Е., цей рік слід вважати дійсно тріумфальним для українського волейболу.

У різні роки честь радянського волейболу на міжнародному рівні у складі збірної команди СРСР захищали представники українських команд та вихованці українських тренерів, переможці та призери Олімпійських Ігор, чемпіони світу та Європи: чоловіки – Беляев В., Венгеровський Ю., Воронков П., Гордієнко О., Дилленбург А., Закржевський А., Запорожець О., Іванов В., Коров'янський Ю., Кривов В., Кузнецов А., Лапинський Є., Лашонов Ф., Люгайло С., Матушевас В., Міхальчук В., Молібога О., Мондзолевський Г., Панченко Ю., Піменов М., та інші [1, 7].

У той час, коли гра в нашій країні досягла піку популярності, волейбольні майданчики можна було побачити в кожному парку, в кожному санаторії. Волейболісти вели баталії в зонах відпочинку на лісових галявинах і галявинах, на пляжах, в будинках відпочинку і санаторіях, в піонерських таборах, у річки та озера, на палубах океанських кораблів, на полярних зимівлях і навіть на снігу.

Досягнення українських команд в часи СРСР є вражаючими. Жіноча команда "Буревісник" (Одеса) в 1961 році виборола золоті медалі чемпіонату СРСР. Срібні медалі чемпіонату СРСР вигравали чоловічі команди: "Спартак" (Київ) – 1951 р., "Буревісник" (Одеса) – 1961 р., "Локомотив" (Київ) – 1969 р., "Зірка" (Ворошиловград) – 1972 р., "Шахтар" (Донецьк) – 1991 р. та жіночі команди: "Іскра" (Ворошиловград) – 1975 р., 1978 р., "Медин" (Одеса) – 1983 р. Бронзовими призерами становились чоловічі команди: "Спартак" (Київ) – 1952 р., 1953 р., "Наука" (Одеса) – 1954 р., "Буревісник" (Одеса) – 1955 р., 1957 р., "Локомотив" (Київ) – 1966 р., 1981 р., "Зірка" (Ворошиловград) – 1976 р., 1979 р., "Локомотив" (Харків) – 1978 р. та жіночі команди: "Буревісник" (Одеса) – 1962 р., 1971 р., "Іскра" (Ворошиловград) – 1973 р., 1974 р., "Сокіл" (Київ) – 1981 р., "Медин" (Одеса) – 1982 р., "Орбіта" (Запоріжжя) – 1984 р. Крім того, чоловіча команда "Шахтар" (Донецьк) у сезоні 1991-1992 рр. Виграла відкритий чемпіонат СНД. Володарями Кубка СРСР серед чоловічих клубів були: тричі "Локомотив" (Київ) – 1973, 1988, 1990 рр. Та ЧГС (Одеса) – 1976 р., серед жіночих клубів – тричі "Медин" Одеса – 1974, 1981, 1983 рр., двічі "Орбіта" Запоріжжя – 1985, 1988 рр., "Іскра" Ворошиловград – 1980 р. У 1962 р. жіноча команда "Буревісник" брала участь у самому престижному європейському клубному турнірі – Кубку Європейських чемпіонів. Одержали у фіналі перемогу над одним із кращих клубів Європи – "Славія" Софія, Болгарія з рахунком 3:1 та 3:0 де стали володарями Кубка Європейських чемпіонів.

Кубок кубків Європейських країн вигравали: чоловіча команда "Зірка" Ворошиловград у 1973 р. та жіночі команди: "Іскра" Ворошиловград у 1977 р. і "Медин" Одеса в 1983 р.

Збірна чоловіча команда УРСР чотири рази 1956, 1967, 1986, 1991 рр. була переможцем Спартакіади народів СРСР, бронзовими призерами – в 1983 році

Формування сучасного українського волейболу було справою не з легких. Спочатку було необхідно зареєструвати організацію, провести повністю процедуру її оформлення. Коштів не було. Допоміг донецький "Шахтар", який перерахував нам 10 тисяч купонів, після цього провели всі необхідні процедури. В червні, коли була перша спроба це зробити, дійсно ще існував СРСР. А ось восени все вже йшло до його розпаду, і тоді держава вже називалася СНД. Після оформлення Федерації була подана заявка на включення до Міжнародної Федерації, а разом з цим і до Європейської конфедерації волейболу. В лютому 1992 року Україну прийняли до цих організацій.

Навесні був проведений скорочений чемпіонат України з тим, щоб визначити команди, які представлятимуть країну в євробубках. В тому чемпіонаті команди взяли участь згідно з ієрархією, яка склалася у чемпіонаті СРСР. А вже в жовтні стартував повноцінний – за схемою "осінь-весна" – чемпіонат України. Одним із перших рішень федерації було те що якщо гравець хоче грати за кордоном, повинен отримати ліцензію від національної Федерації. За цю ліцензію спортсмени робили внесок "на розвиток волейболу України". Серед статей доходу були внески за участь в чемпіонаті – були часи, коли у чемпіонаті брали участь більше 100 команд. Це надходження і забезпечували роботу Федерації. Тоді багато наших волейболістів грали за кордоном – в 1992 році приблизно 100 гравців, ця цифра як до молодого волейболу в молодій державі є значною.

У чемпіонатах України в 90-і роки приймали участь дуже багато команд – навіть у другій лізі число учасників сягало мало не двадцяти, хоча фінансове положення в країні було не дуже гарне але любов до волейболу залишилася ще з радянських часів.

За роки державної незалежності України вітчизняні волейболісти не раз виборювали призові місця у престижних офіційних міжнародних змаганнях: у 1993 р. – третє місце у чемпіонаті Європи серед жінок та друге місце у чемпіонаті світу серед молодіжних команд; у 1998 р. – друге місце на Всесвітніх юнацьких іграх.

В 2001 році на чемпіонаті Європи серед жінок в Болгарії де наша збірна зайняла четверте місце і це можна вважати великим проривом беручи до уваги що в 1999 році українки не кваліфікувалися а в Туреччині 2003 році зайняли дев'яте місце. До того ж це була остання кваліфікація на чемпіонат не тільки Європи а і Світу і Олімпійських ігор за час незалежності України.

У чемпіонаті України беруть участь 50 команд майстрів. Регулярно проходять змагання на першість України у дитячій, аматорській, студентській лігах, серед ветеранів, з пляжного волейболу. Відповідно до статистичних даних за 2005 рік волейболом у нашій країні постійно займаються 101426 спортсменів (це третій показник – після футболу та легкої атлетики), з якими працюють 2087 тренерів.

Разом з тим система підготовки перспективних молодих спортсменів в українських клубах ще і сьогодні зберігає свій високий рівень. У нас є певні успіхи у дитячих і молодіжних командах, які представляють Україну на міжнародних змаганнях. Так, у 2002 р. збірна команда України стала срібним призером Європи серед юніорок (головний тренер Перебийніс В. В., тренер – Єгізаров Г. Ш., провідний тренер – Бурма Л. Л.), а в 2005 р. збірна команда України виграла золоті медалі чемпіонату Європи серед дівчат (головний тренер – Перебийніс В. В., тренер – Остапенко М. П.) Це свідчить про високий професіоналізм наших тренерів.

Волейбол – одна з найбільш поширених ігор в Україні. Масовий характер пояснюється його високою емоційністю і доступністю, заснованою на простоті правил гри і нескладності устаткування. Особливим гідністю волейболу як засобу фізичного виховання є його специфічна властивість – можливість навантаження, тобто відповідність між підготовленістю гравця і навантаженням, яку він отримує. Ще однією з властивостей волейболу є, що ця гра доступна для людей різного віку і рівню підготовленості. Волейбол тільки на вигляд простий. Насправді це гра дуже тонка. Настрій команди, вдале варіювання складом, вмільо обрана тактика – від усього цього, не в меншій мірі, ніж від класу гравців, залежить загальний успіх. І хоча, можливо, в теперішньому волейболі немає такої кількості яскравих гравців, як 30 років тому, нинішні гравці володіють вищим класом, більшою ефективністю гри.

Висновки. Сучасний волейбол – надзвичайно цікава й видовищна гра, яка носить характер змагального протистояння, регламентованого спеціальним кодексом правил. Це силові подачі, потужні нападаючі удари, удари біля сітки та із задньої лінії, карколомні дії в захисті й під час блокування, складні техніко-тактичні дії за участю гравців передньої та задньої ліній. Завдяки своїй емоційності гра у волейбол є засобом не тільки фізичного розвитку, а й активного відпочинку. Поряд із розв'язанням завдань зміцнення здоров'я, різнобічної фізичної підготовки, вдосконалення життєво важливих рухових умінь та навичок правильно підібрана методика навчання волейболу сприяє вихованню "волейбольних" талантів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку вбачаємо у здійсненні теоретичного узагальнення історичних фактів виникнення і розвитку інших видів спорту.

Використані джерела

1. Волейбол : Учебник для вузов / Под общ. ред. А. В. Беляева, М. В. Савина. – 4-е изд. – М. : ТВТ Дивизион, 2009. – 360 с.
2. Донской Д. Д. Методика биомеханического обоснования строения спортивного действия / Д. Д. Донской. – М. : ГЦОЛИФК, 1989. – 32 с.
3. Ермаков С. С. Волейбол Харьков: 1925-2000 гг., факты и комментарии / С. С. Ермаков. – Х. : ХГАДИ, 2004. – 372 с.
4. Железняк Ю. Д. Волейбол в школе : Пособие для учителя / Ю. Д. Железняк, Л. Н. Слупский. – М. : Просвещение, 1989. – 128 с.
5. Максак О. Ш. Безперервне навчання з теоретичного курсу "Фізичне виховання": Навчально-методичний посібник / О. Ш. Максак. – К. : Логос, 2005. – 316 с.
6. Носко М. О. Теоретичні та методичні основи формування рухової функції у молоді під час занять фізичною культурою та спортом: Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2003. – 430 с.
7. Шулікін Д. Українському волейболу – 80 / Д. Шулікін // Фізичне виховання в школі. – 2005. – № 3. – С. 51.

Ващенко І.М.

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ВОЛЕЙБОЛА В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются исторические факты внедрения, распространения и развития волейбола в Украине. Приводятся данные связанные с утверждением правил игры. Предоставляется информация про клубы и команды, которые принимали участие в соревнованиях разного ранга со времен зарождения волейбола в Украине до сегодняшних дней.

Ключевые слова: волейбол, правила игры, технические и тактические действия, женские и мужские команды.

Vashchenko I.M.

HISTORY OF THE FORMATION OF VOLLEYBALL IN UKRAINE

The article deals with the historical facts of implementation, dissemination and development of volleyball in Ukraine. The data associated with the adoption of the rules. Provides information about the clubs and teams that participated in competitions of different levels since the inception of volleyball in Ukraine to this day.

Key words: volleyball, game rules, technical and tactical actions, women's and men's teams.

Стаття надійшла до редакції 01.04.13